

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ד

לשיעורו של הרב יואל בן-נון על 'שאגות ה' בספרי הנבואה ופסוקי הקדושה ...',

ביום רביעי, ג' במנחם-אב התשפ"ד, שיעור רביעי (14.45):

קדושת שבת שחרית

נקדישך ונעריצך כנעם שית סוד שרפי קדוש המשלשים לך קדשה, ככתוב על יד נביאך:

וקרא זה אל זה ואמר:

קדוש קדוש קדוש ה' צ-באות, מלא כל הארץ כבודו!

אז בקול רעש גדול אדיר וחקק משמיעים קול, מתנשאים לעמת שרפים, לעמתם משבחים ואומרים:

ברוך כבוד ה' ממקומו!

ממקומה מלכנו תופיע ותמלוך עלינו (מסרה) כי מחכים אנחנו לך;

מתי תמלך בציון?

בקרוב בימינו לעולם ועד תשכון!

תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך לדור ודור ולנצח נצחים!

ועינינו תראינה מלכותך כדבר האמור בשירי ענף, על ידי עוד משיח צדקך:

מלך ה' לעולם, א-ל-היך ציון לדר ודר, הללויה!

אתה קדוש, ושמך קדוש, וקדושים בכל יום יהללוך סלה,
כי אל מלך גדול וקדוש אתה, ברוך אתה ה' הא-ל הקדוש.

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ד

משמרות הלילה ושאגות ה'

ללומדי 'הדף היומי' בראשית הדרך

מי שמע איזו שאגה?¹

בשלושה פסוקים בתנ"ך "ה' ישאג" – ביואל (ד', טז) – בעמוס (א', ב) – ובירמיהו (כ"ה, ל) – "ה' ממרום ישאג... שאג ישאג על נְהוּ...";

(יואל ד', טז)

וה' מציון ישאג,

ומירושלם יתן קולו,

ורעשו שמים וארץ,

וה' מחסה לעמו,

ומעוז לבני ישראל;

ובעמוס (א', ב)

ה' מציון ישאג,

ומירושלם יתן קולו,

ואבלו נאות הרעים,

ויבש ראש הכרמל;

(ירמיהו כ"ה, ל)

ה' ממרום ישאג,

וממעון קדשו יתן קולו,

שאג ישאג על נְהוּ...

על הפסוק האחרון נאמר בתחילת התלמוד (ברכות ג ע"א) –

"שלוש משמרות הוי הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי... ואומר: אוי לבנים, שעוונותיהם החרבתי את ביתי, ושרפתי את היכלי, והגליתים לבין אומות העולם... מה [נותר] לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים, שגלו מעל שולחן אביהם'.

'הלילה' הוא הגלות, שכן יעקב יצא לחרן בחלום הלילה, וגם ירד למצרים "במראת הלילה" (בראשית מ"ו, ב) – אבל נקרא שמו 'ישראל' במעבר יבוק ב'עלות השחר' – וגם בני ישראל יצאו ממצרים בסוף הלילה.

לכאורה, סוגיית הגמרא דורשת רק את הפסוק בירמיהו, שבו שורש 'שאג' מופיע שלוש פעמים, אבל מי שמכיר את דרכי המדרש יודע ומבין, ששלושת הפסוקים ביחד ניצבים לנגד עיניהם של חז"ל – שלושה פסוקי 'שאגה', שהאחרון כבר חוזר על השאגה שלוש פעמים, כי הנהה המקודש כבר חרב בירושלם וחוזר

¹ עיבוד מורחב מתוך הטורים שלי על נבואות יואל במפעל 929.

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ד

ועולה למרום, אל "מעון קדשו". אבל אם נהפוך את הסדר של שלושת הפסוקים, אולי נזכה לשמוע גם את שאגת הישועה:

השאגה בירמיהו נשמעה על חורבן ירושלים, ועל כן היא באה "ממרום" –

השאגה בעמוס נשמעה על חורבן שומרון –

רק ביואל נשמעה שאגת הצלה וישועה לירושלים!

בסוגיית הגמרא יש מחלוקת עקרונית אם "ארבע משמרות הוי הלילה", או "שלוש", אולם חשוב להבין, שארבע משמרות פירושן שלושה חילופי משמרות, ופסוקי הישועה של גדעון (שופטים ז', יט-כב; המובאים בקיצור בסוגיה, בדף ג ע"ב) מתארים את הבלבול במחנה מדין בעת חילוף המשמרת, "ראש האשמרת התיכונה, אך הקם הקימו את השמרים, ויתקעו בשופרות ... ויקראו: חרב לה' ולגדעון ... וינס המחנה ...", ועם ישראל זכה לישועה ולשקט ל"ארבעים שנה".

מכל זה ברור, שסוגיית התלמוד רומזת ומחפשת את שאגת ההצלה והישועה מתוך שאגות החורבן, ואת 'חילופי המשמרות' בלילה של הגלות, ברקיע – ובארץ, אלא, שצריך לדעת מתי יעלה השחר² כדי לחשב נכון את הזמן של 'חילופי המשמרות', ואיך אפשר לדעת בתוך הלילה של הגלות מתי מתחלפות משמרות? גם אם נתבונן במתרחש בארץ ובעולם, איך נדע האם השאגה הנשמעת היא עדיין קולו של האב הבוכה על בניו, או שמא כבר שומעים אנו את שאגת הישועה לעת חילוף המשמרת האחרונה?

גם לשאלה זו יש כיוון לתשובה בנבואת יואל (פרק ג'):

"בהר ציון ובירושלם תהיה פליטה"

"והיה אחרי כן" – מתאר מעבר חד וחרף אל "יום ה' הגדול והנורא", שיקדם לו שפע נבואי רחב היקף:

אֶשְׁפּוֹךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר

וְנָבְאוּ בְנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם,

זְקֵנֵיכֶם חֲלֵמוֹת יִחְלְמוּן,

בְּחֹרֵיכֶם חֲזִינוֹת יֵרְאוּ;

וּגְמוֹת עַל הַעֲבָדִים וְעַל הַשְּׂפֹחוֹת...

אֶשְׁפּוֹךְ אֶת רוּחִי (ג', א-ב);

מה יבינו כל אלה?

– אל מול "דם ואש ותימרות עשן" (ג', א) חייבים לברוח לירושלם, כי רק שם תהיה "פליטה" לשרידים "אשר ה' קרא [בשם] –

מתי ברחו 'שרידים' ופליטים לירושלם?

רק בחורבן שומרון – – – ובימינו!

² אכן בסוגיית הירושלמי המקבילה (ברכות פ"א, א) מסופר על שני החכמים שהיו מהלכים "בבקעת ארבל [בשחר], וראו איילת השחר שבקע אורה", ואמרו: "כך היא גאולתם של ישראל, בתחילה קימעה קימעה – כל מה שהיא הולכת [ומאירה] היא רבה והולכת".

ימי עיון בתנ"ך תשפ"ד

בימי חזקיהו חרבה שומרון וירושלם גדלה והתרחבה מאד, כפי שמעידה 'החומה הרחבה', שנחשפה ברובע היהודי.³

בימי בית שני עלו לירושלים מכוח הצהרת כורש, לא כפליטי אסון, ובימי הגלות הארוכה ברחו יהודים מארץ לארץ, ומגלות לגלות, אך לא לירושלים!

ואילו בדורות האחרונים החלה תנועה גדולה של שיבה לציון, עוד בימיו ומכוחו של הגר"א (כעדות תלמידו ר' הלל משקלוב)⁴ –

'כמעט בכל יום דיבר אלינו רבינו ברתת והתרגשות, כי "בציון ובירושלם תהיה פליטה", ולא לאחר את המועד – מי ימלל ומי יתאר את גודל דאגתו של רבינו בדברו אלינו הדברים, כאלה וכאלה ברוח קדשו, ובדמעות בעיניו'.

עם אותו הפסוק שלח ה'חפץ חיים' את תלמידו הרב יוסף כהנמן לארץ ישראל (לפני השואה), והוא שהקים את ישיבת פוניבז' בבני ברק – הפסוק כתוב על שער הישיבה, שגם מניפה דגל ישראל בכל יום עצמאות, כצוואת מייסדה, הרב כהנמן.

ד"ר שוקי איילון סיפר לי ברעדה, שסבו קרא פסוק זה באוזני אביו, והשליך אותו מחלון הרכבת לאושוויץ – הוא הצליח להינצל, והגיע לירושלים.

בת קול מתוך שאגת הישועה זכיתי לשמוע במו אוזני:

בליל העצמאות ה-19 למדינת ישראל, בישיבת 'מרכז הרב' בירושלים (המחולקת), שמענו את שאגת נשמתו הפצועה של מו"ר הרב צבי יהודה קוק זצ"ל, כשסיפר איך הרגיש בליל 'החלוקה', 'כשנתקיימה בנו אותה הנבואה' מנבואת יואל: "ואת ארצי חלקו" (ד', ב) –

ברור, שפשט הפסוק נאמר על החורבן והגלות, ומשמעו, שחילקו את הארץ ביניהם, אבל מו"ר הרצי"ה שמע 'שאגה' –

הוא צעק מתוך נשמתו – 'ואיפה שקם שלנו? – אנחנו שוכחים את זה? – ואיפה חברון שלנו? ... ואיפה יריחו שלנו? ...' –

בדיוק אותה שעת לילה החלו הכוחות המצריים לנוע לתוך סיני, ואיש בארץ עוד לא ידע דבר, כולל במערכת הביטחון (שהופתעה למחרת, ביום העצמאות בצהריים), אולם בלילה הבא כבר הוכרז גיוס מילואים חלקי, ופרצה מלחמת 'ששת הימים' –

כעבור 3 שבועות בלבד עמדו כוחות צה"ל בשכם-חברון-יריחו, ועמדו רגלינו "בשערך ירושלם"! בתוך לוחמי הצנחנים (חטיבה 55 גדוד 28) זכיתי גם אני לעמוד על הר הבית בשחרורו, ולחזות בישועת ה'.

³ נחמן אביגד, העיר העליונה של ירושלים, עמ' 55.
⁴ קול התור, מהדורת הרב מ"מ כשר, התקופה הגדולה, עמ' תקל"ה.